

RELIGIO.

EGYHÁZI ÉS IRODALMI FOLYÓIRAT.

PESTEN, JANUAR 29. 1854.

13.

I. FÉLÉV.

Megjelenik e lap hetenkint háromszor : kedden, csütörtökön és vasárnapon. Az előfizetési díj félévre postán 6; helyben 5 frt p. p. — Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál, Pesten a szerkesztőségénél (Kalap-utca 5. sz.) és Hartleben K. A. könyvkereskedésében

A magyar szentírás javításáról. (Folyt.)

Káldi fordításának többnyire az a gyengéje, hogy tulságosan a latin betűhez tapad, s úgy az érthetést, mely nélkül a szentírás olvasása meddő, tartóztatja; sőt néha a magyar nyelv szabályait is megsérti. Példákat, az elősoroltakon kívül is, nem nehéz találni; ime két új, csak úgy átmenőben: Ps. 34, 6. Legyen setét és sikos az ő utok, és az Ur angyala kergetvén őket. Fiat via illorum tenebrae et lubricum, et angelus Domini persequens eos. — Joann. 2, 24. Jézus pedig nem hiszi vala magát nekik. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis. Ellenben a pécsi fordítás gyakran a másik tulságba esett, sokat fölvévén a fordítás szövegébe, a mi oda nem való; azonfelül a bevett latin textust sokszor más eltérő szavakkal (variansokkal) kicserélvén. Innen van, hogy nem tekintve nyelvsajátságait és írásmodorát, közhelyeslést, vagy elfogadást nem nyerhetett. Némelly különbözőségeket ide irunk, eleve megjegyezvén, miszerint az ő szövetségben azok ritkábbak, mint az újban, ha nem csálnak tett egybevetéseink, melyek az egész szentírára lapról lapra nem terjedhettek. Sőt az új szövetségben is szent Máté és szent Márk evangeliumai, a mennyire láttuk, mindenütt a Vulgatát követik, ellenben a többi könyvekben legnagyobb eclecticismus van a variánsok fölvételeiben, vagy elmellőzésében, úgy hogy rá nem lehet menni azon görög kiadásra, melyet kizárólag egészen követtek volna a fordítók akár közvetve, akár közvetlenül. Több mint tizenkétféle jó jobb legjobb kiadással tettük az egybehasonlítást criticus helyeken: mindannyinál azt tapasztaltuk, miszerint az egyik variáns tetszett, a másik nem tetszett. A criticusok ugyan ép úgy járnak el a szöveg kiszemelésében: ám azok criticusok, nem egyedül fordítók. — Ime tehát a különbözőségeknek néhány példái: Gen. 3, 15. „Ellenkezést szerzek közötted és az asszony között; a te ivadékod, és az ő maradványa között: ez, fejedet rontja meg.“ A zsidó szerint: ipsum (semen), a Vulgata szerint pedig ipsa. A fordítás a zsidót követi. — Gen. 8, 4. a zsidó szerint Noe bárkája a hetedik hónap tizenhetedik napján állott meg Ararat hegyén; így teszi a pécsi biblia is; a Vulgata pedig huszonhetedik napot ír. — Job 3, 26. Nonne dissimulavi? nonne silui? nonne quievi? et venit super me indignatio, így fordítatik: „Nem vagyok még békében, le nem csillapodom; nincs még nyugtom, már is új rettegés ér.“ — Luc. 11, 2. Pater sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, (semmi több): Mi atyánk,

ki vagy mennyekben, szenteltessék a te neved, jöjjön te országod, legyen te akaratod, miképen mennyben, azonképen a földön is. — Joann. 9, 8. Quia mendicus erat: Hogy vak volna. — E két utolsó helyen Griesbach criticus is a Vulgatát védi. — Act. Ap. 18, 21. Valefaciens et dicens: iterum revertar ad vos Deo volente: Elbucsuzék tőlök, mondván: a következő ünnepet okvetlenül Jerusalemben kell töltenem; de ha Istennek úgy tetszik, ismég visszatérek hozzátok. — Apoc. 22, 14. Beati, qui lavant stolas suas in sanguine agni: Boldogok, a kik az ő parancsolatait teljesítik. És így tovább sok más helyen. Viszont lehetne százankint felhozni példákat arra, hogy a görög és zsidó variánsok félretételével a Vulgata szavai fordíttatnak, ugymint: a Zsoltároknak többnyire; Matth. 5, 22. 6, 1. 13. 17, 2. 20, 15. Luc. 1, 45. 11, 8. 1. Joann. 5, 7. stb. — Ismételjük ez alkalommal is amaz észrevételünket: miszerint a Vulgatát variánsok által változtatni csak egyéni nyomatékú dolog, mellyel az egységet zavarni nem érdemes. Mi tekintélye van az olyan változtatásnak, midőn valaki eredeti szövegre hivatkozik ugyan, de egy másik, és egy harmadik, és egy negyedik avval állhat elő, az én kezemben is zsidó vagy görög eredeti szentírás van, és abban ama hely másképp áll: már most melyikünké jobb?

Mindaddig tehát, míg vagy a critica annyira meg nem érleli a különbözőségek becsét, hogy azokat biztosan megválaszthassuk minden esetben; vagy egy illetékes tekintély a sokféle eredeti példány között valamelyiket föbbnek, hitelesbnek nem nyilatkoztatja: legcélzszerűbb, az eredeti kútfőket inkább az értelem meghatározására, mint a textus változtatására használni. Criticai találgatásokkal bajlódjanak az iskolák, és a criticusok: de népszerű közhasználatban tartsuk meg az egységet, melly anyaszentegyházunknak egyedüli tulajdona.

Lássuk már most a tuláradozó fordításnak néhány példáit a pécsi bibliában: ad Rom. 14, 6. Qui sapit diem, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat; gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo: A ki bizonyos napokat jelesebbeknek tart, az Urnak dicsőségére cselekszi azt; a ki pedig a napok között különbséget nem teszen, az is avval az Urnak akar tetszeni. *) Hasonlóképen a ki min-

*) Itt is fölvetetett a görög variáns: Καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, σὺν τῷ οὐ φρονεῖ. E szavakat már Griesbach mint nem egészen biztosokat jelölte meg; Tischendorf pedig egész sereg critica tanut hoz fel ellenök, ugymint: A, B,

den ételt eszik, az Urnak dicsőségére cselekszi azt; mert hálákat is ad Istennek; a ki pedig némely ételekből nem eszik, az is Istennek tetszeni való szándékból nem eszik; azért ő is hálákat ad Istennek. — 2. Cor. 11, 5. 6. Existimo nihil me minus fecisse a magnis apostolis; nam etsi imperitus sermone, sed non scientia, in omnibus autem manifestati sumus vobis: Merem állítani, hogy én semmivel sem vagyok alábbvaló a főbb apostoloknál. Ha mindjárt nem is vagyok annyira jártas az ékesszólásban: de azt nem lehet mondani felőlem a vallástudományra nézve; a mint ezt minden időben minden hozzátok mondott beszédből tapasztalhattátok. — Gal. 5, 11. Ego autem fratres, si circumcisionem adhuc praedico: quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis: Csak ne gondoljátok atyámfiai, hogy még én is ajánlom a körülmetélést; ha ez úgy volna, valljon miért szenvednék még üldözést? holott azon esetre a keresztről szóló tanítás, melyben annyira botránkoznak, már megszűnnék lenni tárgyam. — 2. Tim. 2, 4. Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus, ut ei placeat, cui se probavit: Senki a hadi emberek közül nem elegyíti magát az élelemnek keresését illető foglalatosságokba, hogy annak tessen, a ki katonákat fogad (τῷ στρατολογήσαντι, azonfelül sok görög kéziratban nincs meg τῷ Θεῷ).

Illyen fordítás már a paraphrasis határain kalandoz, s könnyen átsap. Valóban az 1846-ban csinosan újra kiadott: „Epistolarum B. Pauli apostoli triplex expositio auctore R. P. Bernardino a Piconio“ czimű derék munkában a paraphrasis nem hosszabb, mint az itt felhozott példák a pécsi fordításból. Szabad ugyan egy két szóval szükség esetében az értelmet kiegészíteni, de egész glossákat szükségtelenül a fordításba beszöni, ez a fordítás szabályaival ellenkezik. Midőn például Káldi eme versben: „et siquidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam“ a kemény ellipsist két szócska becsusztatásával helyreüti, így fordítván: „és ha gyümölcsöt hoz, jó; ha pedig nem, jövődöben vágd ki azt“ — semmi kifogásunk ellene: de az elmaradható bővebb toldalékokat jegyzetekbe valóknak tartjuk, nem a szövegbe. Mindazáltal megvan az illyen fordításnak is a maga haszna és érdeme; mert habár néha a valódi értelem helyett mást fejt ki (a mi minden fordítóval megtörténik olykor), mégis a szentírás sok homályos helyeire tagadhatlanul világot hint, és magán olvasásra nagyon tanulságos. Azért a pécsi fordítást célvesztett haszontalan munkának nem tartjuk, sőt bibliai irodalmunk becses termékeül tekintjük. Minden esetre Vas Lászlónak ítélete róla igazságtalan, hogy t. i. e fordítás „a magyar egyháznak és korunknak gyalázatjára válik.“*) Van bizony abban sok jó és hasznos. A

szentírás, mikép szent Gergely pápa mondja, a mindenható Istennek levele az ő teremtményeihez, kétségkívül

illedelem határai között, sőt tisztelettel a nagynevű kiadó — és elismeréssel a munkatársak iránt. Mind a mellett dorgáló levelet kapott Kalocsáról, decemb. 15-ről 1835-ben a magyar egyház akkori első főpásztorától, Klobusiczky Pétertől, ki vele az összes püspöki kar sajnálatát és a fölötti neheztelését tudatta, hogy észrevételeit nem közölte kinyomatás előtt a pécsi püspökkel, s hogy nem inkább más folyóiratot választott a közlésre. Erre Vas egy nevezetes védirattal válaszolt jan. 16-án 1836-ban, melyből e következő tanulságos kivonat figyelemre méltó, (kézirathibák): „Nagyméltóságodnak kegyes levelét alázatos és tanulékony elmével vettem, mikép egy keresztyénhez, és paphoz illik. Nagyméltóságodnak atyai szavai részint szomorúságomra, részint örömömre váltak; szomorúságomra, hogy bírálatommal excellentiádnak és a többi nagyméltósú és méltóságos püspök uraknak fájdalomra okot adtam; örömömre pedig, mivel bennük nagyméltóságodnak szeretetét és szelidségét csudáltam, tudván egyszersmind, hogy gyakran hasznosabb megfeddetni, mint dicsértetni; az első ugyanis alkalmat ad az alázatosságra, a másik pedig a felfuvalkodásra. Isten a tudósokat, kik között én ugyan a legcsekélyebb vagyok, bontani engedi, hogy, ha kevélyek, megaláztassanak, ha nem: a kevélységtől megóvattassanak. Egyébiránt lelkismeretem avval vigasztal, hogy az alázatosságnak, és az előljárók iránti tisztelet- és hódolatnak hiányát senki szememre nem vetheti. Ha pedig Isten szemeiben e tekintetben sem vagyok büntelen, legalább most elmondhatom: Uram, jó nekem, hogy megaláztál! . . . Midőn egykor Pagi Antal és Ferencz, két szegény ferenczrendi szerzetes, az ő bírálatukat Baroniusz bibornok egyháztörténelme fölött közzétették, és Baroniusznak nagyszámu tévedéseit és hiányait az egész világ előtt kitárták, s megigazították: senki őket azért nem dorgálta, senki Baroniust általuk sértetni, vagy a bibornokok tekintélyét lealacsonyítani nem vélte, — sőt a Pagiusok criticáját magok a pápák, bibornokok és püspökök helyeselték, s az egész cath. egyház köszönettel fogadta. Tudnillik mind megismerték, hogy a Pagiusok criticája által, Baroniusznak egyháztörténelme, a keresztyén és a catholicus ügy legnagyobb javára, a hibáktól megtisztítottatik, és nagyobb tükélyre vitetik.

„Észrevételeimet közölve nem is kételkedtem, hogy a teljes czimű püspök uraktól inkább köszönetet fogok érdemelni, mint megrovatást, miután őket figyelmesekké tettem a szentírás ezen új fordítására; mert ők sulyos pásztori, és most országgyűlési aggodalmakkal lévén elfoglalva, ezen munkának criticus megvizsgálására időt nem vehetnek magoknak, s talán a kiadónak nimbusában s fényes nevében bizva, a szorosabb összevetést az eredeti göröggel, a vulgátával, és Káldival, azonfölül az idézetek fölkeresését a kütőkben fölöslegesnek tekinthették volna. Már tegyük, hogy tekintélyökkel e munkát jóváhagyják: mit gondolt volna a jelenkor, mit az utódok, mit az acatholicusok?! Ugyanis az Ur Isten előtt merem bizonyítani, és minden szakértők ítélő-tére hivatkozhatom, hogy e munka az egész magyar egyháznak és századunknak gyalázatjára válik. A munkatársak, mint szokták mondani, mosdatlan kezekkel, és szükséges segédszerek nélkül, különösen a görög nyelv birtoka nélkül, készületlenül fogtak a munkához, meg nem fontolván előbb, mit bírnak el vállalk, mit nem. . . . Többen az idevaló tudósok közül, minthogy szerényen, és nem alaptalanul irtam, észrevételeimet egészen helybenhagyják, s olly véleményben vannak, miszerint a nevezett munka úgy, a mint megindult, becsülettel nem folytathatatik. Egyébiránt minden esetre az igazságért, és tudori, meg tanári hitemért szenvedni is kész vagyok; és jobb, hogy én, különben is szegény bűnös, bűnhődjem és atyámfiaiért anathema legyek, mint hogy köztök Káldi fordítmánya egy sokkal alábbvaló

C, D, E, F, G, 23. 57. 67. kéziratokat; továbbá a fordításokból: Vulgata, itala, coptica, aethiopica; az atyákból: sz. Ágoston, sz. Jeromos, Rufinus stb. Mégis pártoltatnak a Vulgata ellen!

*) Vas László az 1835-iki Tudományos Gyűjtemény 7-ik kötetében Észrevételek-et irt a pécsi biblia 1-ső kötetére, különösen ennek bevezetésére és sz. Máté evangeliomára jegyzetekkel együtt. Fölfedett ugyan elég számos, nagyobb kisebb hibát, vagy a mit hibának gondolt: de szorosan az

tehát a reá fordított legparányibb ipar is, ha jó lélekkel történik, Isten előtt kedves és tőlünk méltánylási igényel. Különben is, irodalmunknak e neme nem olly bő, hogy el kellene ijeszteni a jó szándoku vállalkozókat; eléggé elijeszti őket magának a tárgynak bokros tövisei, s különösen a vele bánóknak azon fanyar tapasztalása, hogy itt, a segédszerek terebélyes elágzása miatt, gyakran errando discitur. Ximenes, Spanyolországának legnagyobb országlára sokszor szokta volt mondani: oh milly örömet oda adnám egész polgári törvénytudományomat egyetlenegy bibliai mondat megfjtéseért! Mennyivel inkább méltányolhatunk mi olyan vállalatot, melly az egész szentírás földterítését vévén czélul, egy apostoli férfiú meghálálhatlan munkásságával és áldozatával jött létre, bizonyosan a legjobb szándokból.

Köszönettel tartozunk tehát Szabó József esztergomi tanár urnak is, hogy a pécsi szentírást a mostani magyar írásmodorhoz alkalmaztatta, s így szokatlan nyelvgöröngyeit kisimitván, a biblia olvasását megkönnyítette. Ezen új, Bucsánszky költségén megjelent kiadásban az előljáró értekezések tetemesen megrövidítettek; a „világosító hivatkozások“ nem a fejezetek után, hanem egyes versek után tétettek; a jegyzetek nagyon takarékosan készültek: maga a szentírás pedig, kivéve a helyesírási és nyelvtani javítást, egészen úgy maradt, mint azt Szepesy püspök kiadta, ugyanazon eltérésekkel a Vulgatától, ugyanazon árádozással a fordításban, ugyanazon hibákkal, millyen péld. Jac. 5, 17. „három eszten-deig, és három hónapig.“ Sajnosan veszünk észre némely sajtóhibákat is; péld. Apost. Csel. 18, 21. visszatérek helyett: visszatértek; 2. Tim. 2, 4. a ki katonákat fogadja; 1. Cor. 4, 9. stb.

A mit Bucsánszky könyvtáros ur ezen javított szentírásból, nem tudni ki által kiszedetett, és külön kiadott, t. i. „Szent olvasmányok, leczkék, és evangeliumok, mellyeket a kath. anyaszentegyház ünnep- és vásárnapokon olvastat, Pesten 1852.“ sok hibával van megrakva. Majd helytelen a kezdet; mint 5. l. Az időben, midőn Jánosnak a zsidók Jeruzsalem-ből papokat és levitákat küldének hozzája; — vagy 17. l. Az időben, minekutána tehát született volna stb. — vagy 18. l. Mikor pedig tizenkét esztendő s lőn stb. — vagy 21. l. Az időben, mikor pedig lejött volna stb. — vagy 103. l. Az időben, mikor Jézus Jeruzsalemhez közelebb jővén, és a

fordítmány által mellőztessék, s ez által a tévelyek terjedjenek. Az igazság bizonyára ezen egész ügyben részemben van, et in hac murus aheneus et mea solatia sunt. Nagyon vétkezném, ha azt kétségbe hoznám, miszerint Excellentiád is, ismeretes szentségénél és igazságszereteténél fogva, az igazat minden emberi tekintély elé helyezi. Egyébiránt Nagyméltóságodnak atyai megintéseért olly buzgó hálát mondok, a mint csak telik tőlem. Isten kegyelmével igyekezni fogok, hogy, ha Isten életet és erőt ad, nagyméltóságodnak és a többi teljes czimű püspök uraknak kegyeit czután jobb tényekkel, legalább egy részben, visszanyerjem. Ki magas kegyeibe, és hatalmas pártfogásába magamat legalázatosabban ajánlván, szent kezeinek csókolása mellett, legmélyebb tisztelettel maradok holtig. Nagyméltóságodnak legcsekélyebb káplánja: Vas László, nagyvárad kanonok és tanár.“

várost látván, sira azon mondván. — Majd kihágy nem csak egyes mondatokat, hanem egész sorokat, péld. 90. l. kimaradt: „hirdessük a népnek, és bizonyítsuk, hogy;“ — 91. l. kimaradt ez mind: „valaki pedig nem hiszen, már megítéltetett; mert nem.“ — Majd ellenkezőleg bővelkedik ollyan mondatokkal, mellyek az egyházi szakaszokban nem olvastatnak; péld. 5-ik l. tudva legyenek Istennél; — 14. l. ezt mondom pedig; — 93. lapon, több van egy sorral; 151. lapon, hárommal; 166. lapon, négygyel; 142. l. nyolczczal.

Hasonló panaszunk van a többi evangeliumos könyvek ellen, t. i. hogy részint a nyomda-, részint más hibák pezsegnek bennök. Különösen az 1823-iki egri kiadás, melly az 1852-iki „Katholikus Néplap“ 13-ik számában ollyképen hirdettetett, miszerint az egyházi hivataloknak minden öt példányra a hatodik ingyen adatik, tetemes eltéréseket mutat föl a misekönyvi szakaszoktól. Így a 24-ik lapon kimaradt egy sor; 50. l. atyám áll, e helyett: atyámfiak; 53. l. kimaradt egész tizenkét sor; 57. l. kimaradt négy szó; 60. l. három; 62. l. e helyett: „az ő tanítványinak“, állani kellene a misekönyv szerint: „a farizeusoknak és írástudóknak“; 125. l. elmaradt az epistola vége; 179. l. majd fele kimaradt a misekönyvi evangeliumnak; 149. l. az evangelium meg van toldva 6 sorral; a sz. István kir. napi evang. hosszabb 3 sorral; sz. Miklósé tizen-nolczczal mint a romai szertartású misekönyvben; a ker. sz. János epistolája föl van eresztve 7, vagy 8 sorral; szent Adalberté és szent Mártoné egészen más; szent Lászlónak mind epistolája mind evangeliuma egészen különbözik, stb. Akármik az oka ezen szembe-tűnő különbözésnek, annyi igaz, hogy az evangeliumos könyvet a közönséges romai misekönyvhez kell alkalmaztatni.

Az újabb evangeliumos könyveket sem lehet hibátlan-ság miatt dicsérni, sem a magyar, sem a német nyelveket, melly utóbbiak néhányában ugyanazt a rendtelenséget tapasztaltuk. Nem említem a hibás számokat, mellyekkel a szentírás fejezetei és versei idéztetnek: azokon kívül még a szentkönyvek neveit is elcserélve találjuk. Sőt ollyan kiadásokban is, mellyek szorosan csak Káldi fordítását foglalják magokban, némelly furcsa változtatásokra akadni. Például az 1799-iki negyedréti, és 1834-iki nyolczadréti budai hivatalos kiadásokban ez áll: „Szótalan gyermeket találtak posztokban takarva“, holott Káldinak mind a három kiadásában így áll: „találtak egy gyermekét pólyákban betakarva.“*) Az 1845-iki budai tizenkettedrétű kiadásban, hol Káldi szövege változtatva van, egyebeken kívül sz. Adalbert epistolája hiányos; szent Florian evangeliumában nagy kihagyás van; seraficus sz. Ferencz evangeliuma rosszul idéztetik; 184-ik lapon ez áll: „De a közbenjáró nem csak egy“ — a mi nagy hiba. Ugyanez az 1834-iki kiadásban másképp van ugyan, de szinte hibásan, t. i. kérdőképen: nem egy-e? Némelly kiadásban a pünkösdi utáni 20-ik vasárnap evangeliumában király-

*) Valaki talán hivebb akart lenni Káldinál; azért szükségesnek vélte betű szerint kifejezni e latin szót: infantem (a non fando).

ember áll, királyi ember helyett; mintha az egy volna! — De ki győzné a sok gyomot gyomlálni! Csak egy szerény kétélyre kérünk még a tisztelt olvasótól kegyes fölvilágosítást, t. i. valljon jól van-e az, hogy e liturgicus könyvek egyházi jóváhagyás nélkül nyomtatnak ki olyan változásokkal, a mint talán épen a nyomdásznak, vag kalauzának tetszik? Legujabban megjelent Goffine Lénárt catholicus oktató és épületes könyve, melyben az egyházi szakaszok is foglaltatnak. Somogyi Károly ismeretes jelességű tollából. A bibliai szakaszokban alapul szolgált a Szabó által kijavított pécsi fordítás, melyet azonban az átdolgozó nagyon sok helyen saját belátása szerint megváltoztatott, többnyire ugyan nyelvben, néha pedig tárgyban is; jelesül a második kötetben a fordítás gyakran rövidítették, és a Vulgatától eltérő variánsok ritkábbak. Jó volt a felvilágosító szavakat, melyek a szentírásban nem foglaltatnak, zárjel közé szorítani, és dőlt betűvel megkülönböztetni, mi azonban nem mindig történt. A criticus helyekre nézve a textusnak ez a recensioja egészen magánosan áll, mint ujdonoj példája az egyéni eclecticismusnak; mert sem a Vulgatát nem követi, sem valami görög kiadást, sem az alapul vett pécsi bibliát. Sok helyen ugyan hozzá állott a Vulgatahoz, hol a pécsi kiadás tőle eltér; péld. Joann. 14, 9. 11. 13. 1. Pet. 3, 15. 1. Cor. 15, 51. stb. de más különbözőségeket megtartott. Így: 1. Cor. 15, 5. „megjelent Kéfásnak, azután pedig a tizenkettőnek“ (548. l.) Vulgata szerint, tizenegyek. — Luc. 10, 1. „Az Ur még más hetvent is rendele“ (747. l.) Vulgata szerint hetvenkettőt. — Joann. 21, 21. 22. Uram hát ezzel mi lesz? Felele neki Jézus: ha akarom, hogy ez életben maradjon mindaddig, valámig eljövök, mit tartozik rád? (698. l.) Vulg. Domine hic autem quid? Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Joann. 7, 35. Valljon a görög tartományokban megtelepedett zsidókhoz menend-e, s ott a már meggörögösödteteket fogja tanítani? (317. l.) Vulg. Numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes? Látni, hogy a fordítmányban két glossa szerepel. A kutfőben *ἐλλήνων* és *ἐλλήνας* van; mely szó a szentírásban gyakran pogányokat jelent, mint Rom. 1, 16. 2, 9. 10. 3, 9. 10, 12. I. Cor. 1, 22. 23. 24. Szepeszy szentírásában is 1. Cor. 1, 23. pogányok szóval fordítatik; Allioli pedig és Sailer püspök az idézett helyeken mindenütt úgy teszik ki. — A 95-ik lapon ker. sz. János ama szavai (Joann. 1. 27.) „Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est“, így állnak magyarul a pécsi fordításból átvéve: „Ő az, ki utánam jövendő, ki én előmben tetetett.“ Ez nagyon meggyengíti az eredetinek értelmét; mert Krisztus istenségének egy szép bizonyítványát elváltoztatja annak felsőbbségére. (V. ö. Unterkircher Hermeneut. p. 181.) — Talán sajtóhiba, hogy 119. és 499. lapon a leczkék vége megcsonkított. (Vége köv.)

M.

Levelezések.

Kalocsa, jan. 10. (Vége.) Valamint a hivatás, úgy szükséges a papi álláshoz az illendő tudományosság is, sőt kellő ismeretek nélkül hivatás sem lehet. Hogy az ismeretek

között, a papnövendéket tekintve, először is a szorosan vett theologiai ismereteket kell értenünk, kétséget nem szenved. Ezek közé pedig tartoznak mindazok, melyek a lelkek boldogítására Istentől anyaszentegyháza által kinyilatkoztatottak, s melyek a kinyilatkoztatásnak értelmét, lelkét, alkalmazását, történetét illetik. E tekintetben örömről szolgál, hogy a zavart idők által felbomlott tanítási rend nálunk is helyreállt, s négy rendes tanár által nyernek a négy osztályba sorolt növendékek oktatást. Mindamellet, hogy a deák nyelv ismeretének hiánya a papi nevelésben sok hátramaradást okoz, általában tudva van. Honnét ered e hiány? eltalálni nem nehéz; de nincs egyéb hátra, mint, a hogy lehet, segíteni a dolgon. Kegyelmes érsekünk e hiányt tekintetbe véve, az ifjúságon akként akart könnyíteni, miszerint azonfölül, hogy társalgási nyelvül a deák rendeltetett, részökre hetenkint kétszer a házi aligazgató vezetése alatt gyakorlatokat tartatnak. — Hogy pedig a nyelv tökéletlenebb ismeretében a tanulmányok célja veszítve ne legyen, hogy az előadott tanulási tárgyak fölfogása, azoknak több oldalról helyes ismerete eszközöltesse, házi igazgatónk ft. Kovács József kan. ur az úgy nevezett circulusi ismétléseket így alakította át. Eljön a szerda, meg szombat (ha csak nincsen szent gyónás); ekkor este hat órákor összejövünk az iskolában, jelen vannak a tanárok, előljárók, más szíves, s több ízben egy magasabb vendég is. A tantárgyak változván, az illető tanár egy növendéket felszólít, s az a feladott tételt védi a megtanult okokkal. Hogy pedig fölfogása világosabban kitűnjék, s a tárgy előtte derüljön, — majd egyik majd másik vendég ellenvetéssel támadja meg, sőt idősb növendéktársai is ostromolhatják. A kitartással vezetett gyakorlatnak eredménye eddig az, hogy az ifjak önön gondolataikat rendezik, azt, mit hallottak és tanultak, magokéva teszik, a tantárgyak iránt inkább érdekeltetnek, s tán képesek lennének holmi divatkeresztény kifogásait alaposan visszatartani. — Van egy tér, mely a lelkipásztorságban, valamint a növendékházakban különös figyelmet érdemel; s ez a hitelmzés tere. Ugyanis mind valljuk, hogy a lelkipásztor a catechesis által legbiztosabban regenerálja népét; hogy elemi oktatás nélkül a legszebben szerkesztett sz. beszédnek sincsen kellő sikere; hogy a gyermeki kor legalkalmasabb a hitnek megismerésére és megszeretésére; hogy később majd nem lehetetlen azt helyrehozni, mit a gyermek a hitoktatás hiányából elmulaszt; tudjuk azt is, hogy a catechesis elmulasztása magát száz uton megbosszulja, s hogy a ki nem akar bajlakodni a gyermekkel, az azzal későbbben vessződni kényszerül (ha mégis pap), midőn t. i. husvéti szent gyónásra hetekig készíti, házasságra nem bocsáthatja, s a házásoknak a hit ismeretének hiányából eredt pörlekedésében veszti lelkét s emészti önmagát. E végből nehogy a növendék akkor is, midőn e fontos kötelességét már teljesítenie kell, ügyetlen újoncz legyen, főpásztorunk rendelte: hogy a lelkipásztorság tanára növendékeit ne csak az iskolában elméletileg oktassa, hanem a helybeli elemi iskola különféle osztályaiba is bevigye, ott a catechesis módját gyakorlatban elejébök terjeszse s őket a catechesis rendes megtartásában utasítsa, vezesse. — Mindefölött hasztalan az emberi törekvés, ha az Ur nem örzi a várost. A legszebb hivatásu tehetség kifejtetlen marad, ha az Ur nem öntözi kegyelmének, gondoskodásának menygyei harmatesöppeivel. A legkiválóbb tehetség rozsdás ércz, faragatlan kő marad, ha iránya, ösztöne nincs fölülről. Isten pedig gondját a papnevelésben anyaszentegyházának főpásztoraira ruházta. Az ifju papság az ő szemüfényét képezi. S e tekintetben nem lehet elhallgatnunk a többi közt egy tényt, melynek emléke édesen hat reánk. Mult év october 29-én érsekünk észrevétlenül látogatásunkra jött. Főpásztori gondossággal, atyai szeretettel, az előljárókat és növendékeket illetőleg, mindent tüzetesen kikérdezett, az ifjúságnak nem csak szellemi hanem anyagi ellátásáról is terjedelmes pontossággal tudomást szerzett magának; s hogy szíve vonzódásának engedjen, a növendékeket hajlékukban megkeresvén, velök atyai szót váltani, s őket kitűzött céljuknak elérésére szokott főpásztori méltósággal inteni kegyeskedett. Ha egy lelkipásztornak öröm, midőn körében a főpásztort üdvözlí, a növendékházra ez szintolly jelentékeny hatása. Az illy látogatás által az előljárók igyekezete buzdul,